

menat koji vodi i otvara mogućnosti izbora. Dakle, nema oblasti, stvari ili bića koji transcendentiraju granice pjesničkog iskustva i kao samostalni objekti, bez daha pjesničkog, nameću svoj precizni model. To je, htjeli mi ili ne, istina svakog autentičnog govora o smislu pjesme. Međutim, ima, čini se, tu jedna stvar dosta zamršena, po prirodi problematike, naravno, koja je direktno vezana i za pjesničke pokušaje Komadine. Ne bismo htjeli voditi razgovor o raznim aspektima modernosit, danas i uopšte, ali je evidentno da se ona ostvarivala i ostvaruje na raznim nivoima, što, svakako, nije isključivalo i ne isključuje jednu glavnu, bitnu, u svim vremenima prepoznatljivu odrednicu. Nas interesuje jedna stvar, bez namjere da stavimo upitnik nad pjesničkom knjigom M. Komadine, niti nad već pomenutim heteronomnim slojevima moderne pjesničke riječi: u kojoj mjeri spisak predmeta, stvari, nomenklatura, kao osnovni agensi bića pjesme sužuju njenu prirodu i po toj logici ostavljaju prostor za jednu stranu tumačenja i pjevanja. Naime, interesuje nas, Hajdegerovski disceptiran, problem odnosa poetizovanja i mišljenja, tj. upitali bismo: nije li ovo pjesničko ishodište, ipak, »samo« spontano poetizovanje? Pri tome, složili bismo se s Hajdegerom da pjesnik i mislilac »stanuju jedan blizu drugoga, ali na različitim brdima«, da »mislilac kazuje biće, pjesnik imenuje ono što je sveto«, ali ne bi potencirali liniju sinteze, niti pak pledirali za neku konačnu razdvojenost tih pozicija. Mišljenje i poetizovanje, uvjereni smo, ipak, jesu nerazlučivi prije nego li nesinhronizovani djelovi jednog istog organizma. To je ono što liniji pjesništva kojoj pripada autor *Običnog jutra* djelimično uskraćuje prostor konačne univerzalizacije, fantastično univerzalnoga, kako bi rekao Viko. Zato smo prije za Komadinu iz pjesama *Promaklo*, *Nevjera nas drži*, ne samo zbog lirskog poleta rezignacije, već i zbog cjelovitosti, dovršenosti utiska, suprotnog poigravanja s prirodom fatuma. Ali smo, bez obzira što smo na »drugoj strani«, i za Komadinu iz *Običnog jutra*, *Svjatlosti koje nemam* itd., zbog lirizma, nerazmetljivog lamenta, običnih popisa, povoda, bizarnih događanja, svakodnevnice — zbog nepredvidljivog puta u sfere pjesničkog.

Ako bismo stremili nekom preciznijem sudu, po pitanju manjkavosti i nedoslednosti autora ove knjige, on bi se sastojao u sledećem: kao prvo, naslovi pjesama nisu adekvatni toku koji slijedi. Ne treba, nadamo se, stalno ponavljati u kojoj mjeri dobar naslov čini cjelovitost pjesme markantnijom; kod Komadine toga nema i utisak je katastrofalan. Naslovi su ili slipeje, otuđene riječi bez funkcije ili smislenosti, van konteksta atmosfere pjesme, ili su jednostavno riječi, ili spojevi riječi otrgnuti iz pjesme bez dubljeg uvida u njihovu funkcionalnost. Drugo, u pojedinim pjesmama skok iz drugog lica u prvo, i obratno, nema ubjedljivo opravdanje, niti navodi na bezuslovno srećan put u dovršenju tih poetskih cjelina. Treće, pojedine cjeline jesu nesumnjiv dokaz pomalo naivne, neartikulirane pjesničke cjeline. Nedostatak, ne samo onoga što slovi kao tehne, a što u majsrječnije izvedenoj postavci važi kao »duh nad slovima«, već i manjkavost zanatske brige za građu pjesme.

Pred Komadinom su dvije mogućnosti: prva, da urođeni lirizam i autentična mekoća lirskog izraza poprime hipertrofirani status i izgube u primamljivoj ambijentalnosti »estradne« poezije, i druga, znatno prikladnija, spontanija kopula ka očuvavanju lirске potke, uz dodatak »težine«, neoplodne jakoj pjesničkoj riječi. Imajući u vidu nesumnjiv talenat pjesnika Komadine, lirsku izvornost i unikalnost, ne treba, dakako, sumnjati u njegov izbor. On je, bilo bi to nepošteno prema njemu i njegovoj poeziji ne reći, u toj mjeri pjesnik da sigurno neće omašiti.

FRANCE PIBERNIK: »IZMEĐU TRADICIJE I AVANGARDE,

Slovenska matica, Ljubljana 1978.

Piše: Denis Poniž

Kritika i problemi pisanja koje danas možemo pratiti kroz najrazličitije optike, od načelnih izjava samih stvaralaca do više ili manje sadržinski određenih polemika, postavljeni su u temelj knjige Franceta Pibernika *Između tradicije i modernizma*, s podnaslovom *Svedočenje o savremenoj poeziji*. Time, naravno, ne tvrdimo da je Pibernikovu knjigu začela samo ova sveprisutna nevolja, jer bi time piscu naneli veliku nepravdu. Zato je opravdanija pretpostavka da je autor pre svega našao podstrek u nizu načelnih izjava tih sagovornika s kojima je započeo prepisku, samo što je ona prerasla u knjigu koja je pred nama. Te izjave su bile naravno međusobno različite, ponekad su se čak isključivale, ali se ipak daju uvrstiti u dve opštije kategorije: na jednoj su strani afirmativne izjave o poeziji uopšte i posebno o sopstvenom delu; ti pisci izražavaju uverenje blisko pretpostavci da je poezija, kao način shvatanja sveta (mišljeno u području Aristotelove *Poetike*), u stvari nepromenljiva (vrednost), da je samo pisanje sveto (nedodirljivo, uzvišeno) događanje koje se ne može sasvim razložiti, pošto eminentne izjave — analize o sopstvenim poetikama i pevanjima (Eliot, Ben, Rilke, Encesberger) više prikrivaju stvari nego što ih otkrivaju, čine ih zatamnjenim, mada se čini da postaju prozračne. Iako se

takvim izjavama, koje u evropskom svetu imaju pre svega transcendentalni i analitički značaj (produžene pesničke igre), u slovenačkom svetu priključuju još i poznate i iznad svega problematične izjave koje pokušavaju da na podlozi sopstvenog modela, njegove superiorne polivalentnosti, ukinu sve druge modele, a njihove tvorce da proglase za bezvredne, umobolne i potpuno udarene budale.

Ne bismo se svakako zadržavali na pojedinačnim konkretnim izjavama u knjizi zastupljenih pesnika, jer je to ovako ili onako stvar čitanja, ili pak pokušali da te izjave načinimo donekle problematičnim, upotrebljavajući (jednako poznate) argumente — pokušaćemo da izvučemo nekoliko opštih zaključaka. Autori koji s najvećom mogućom vehemencijom brane svoj model i napadaju druge modele, uglavnom su prevazišli vreme svoje najveće, najudarnije i najradikalnije poezije. Oni znaju da tok vremena nije moguće vratiti nazad, da je, prema tome, poezija koju možemo čitati u njihovim zbirkama već deo estetski i socijalno potvrđenog iskustva, a ujedno su svesni prisustva destina novih, svežih i drugačijih iskustava, padaju u nemilosrdnu dvojnost: teorija (čije su građenje samo potpomogli) govori jedno, praksa (koja se odvija mimo njih) nešto drugo. Zato se u svojim izjavama neprekidno odvrću od vlastitog pevanja, od njegovih problema, te se sklanjaju u načelne i kritičke izjave o poeziji drugih. To, naravno, zahteva nekonzekventna konsekvencija njihovog izvođenja: ako bi, naime, bili dosledni, morali bi kroz analizu svoje poezije da dođu i do prilično problematičnih konstatacija. Da to nije tako, možemo se uveriti u samoj knjizi. Na jednoj strani imamo posla s izvanredno jasnim, promišljenim, sadržinski i idejno izoštrenim pitanjima Franceta Pibernika, koji je u njima konsekventan, što znači da se radikalno spušta do korena svakog autora, do problema koji su na početku jasni i očigledni; na drugoj strani imamo posla s odgovorima koji, uprkos svojoj dužini, ne odgovaraju uvek na postavljena pitanja, već ih elegantno prečute ili prečuju. Ko ne veruje, neka pročita knjigu pa će mu postati jasno da je Pibernikova doslednost pokrenula dublje i važnije potrese u svesti autora nego što su oni u tom trenutku možda spremni da priznaju. Indirektni put pitanja i odgovaranja u pismima ima naravno svoju dobru stranu, i autori koji su se u neposrednom dijalogu možda osetili još više »ugroženim«, u pismenom su obliku presupili granicu i rekli više nego što su možda nameravali.

Na drugoj su strani izjave onih autora koji nisu ubeđeni u »svetu«, nedotakljivu suštinu poezije, koji u njoj pre vide muku i napor svakodnevnog savladavanja sveta, koji vide u poeziji i mrvu »tehnoških« pitanja o savladavanju jezika, njegovih izražajnih sredstava koja se bave svakodnevnim vladajućim ideologijama i estetikama, koje te vladajuće ideologije i estetike porede sa svojim iskustvima i vlastitim znanjem. Te izjave su, naravno, manje prenapregnute i donose više »životnih« istina nego one prve. Ponekad su odgovori autora usmereni tako da u njima zaista možemo tražiti ključ pojedinačnih zbirki ili pesama. To se, naravno, najlepše vidi iz Pibernikovih pitanja koja prdiru u dubinu, saglasno tome kako se određeni autor »otvara«, do koje je tačke spreman da otkriva i pojasnjuje svoje postupke. U skladu s tim otkrivanjem sopstvene poetike, pojedini autori takođe otvaraju poglede na širu artistsku i socijalnu realnost u kojoj nastaje njihovo delo. To je otvaranje ponekad uzbuđljivo i začudujuće dramatično, posebno onih pesnika koji su doživeli rat i revoluciju u najnežnijim i najosetljivijim godinama. Poneka izjava po svojoj formalnoj ili sadržinskoj strani prerađa dimenzije pismenog komuniciranja (prepiske) i postaje samostalna, zatvorena ispovest ili objašnjenje principa sopstvene poetike i poetskog snivanja. Neka izjave, odnosno odgovori pesnika, budu ove ili one vrste, ali knjiga kao celina u slovenačkom prostoru predstavlja nešto izuzetno. Svi slični pokušaji (mpr. *Posete* Isidora Cankara, ili Hofmanova, nedavno izašla knjiga *Razgovori sa slovenačkim piscima*) zauzimaju šire umetničko područje, što im naravno, s jedne strane, ide u prilog, a s druge ne. Zato Pibernikovu knjigu možemo bez zabune proglasiti za »čisti« pesnički proizvod: i autori i njegovi savremenici (nabrojmo ih ovde: Jože Udovič, Matej Bor, Vitomil Zupan, Janez Ovsec, Ivan Mimatti, Ada Škerl, Janez Menart, Branko Hofman, Dane Zajc, Gregor Strniša, Kajetan Kovič, France Forstnerčič, Veno Taufer, France Vurnik, Jože Snoj, Saša Vegri) bez izuzetka su pesnici, njihov razgovor je razgovor koji uprkos u početku pomenutih razlika ostaje na nivou »pjesničkog« dijaloga. To Pibernikovo knjizi daje svojstvenu čar, jer se na bezbroj mesta (bila to pitanje ili odgovori) čita kao najnapetija kriminalna priča u kojoj mogu nastupiti najnepredvidljiviji obrti. To knjizi kao celi ni samo koristi, pošto nigde ne nailazimo na ponavljanja (stereotipnih) pitanja, mada ih možemo maći, pošto su neki, u knjizi zastupljeni autori bliski kako stilski tako i sadržinski.

Možemo pretpostaviti da je France Pibernik pri sastavljanju svoje knjige, pored poznatih, »klasičnih« teškoća, naletao još i na neke druge, posebno na one koje izviru iz preterane polivalentnosti, koju prema sopstvenoj ličnosti gaje neki slovenački pisci što su jednom nogom uvek u Parizu ili u Rimu, ili negde drugde. Kako možemo razabrati iz svedočenja nekih pesnika, bilo je prilikom skupljanja materijala mnogo teškoća i zato opravdano zaključujemo da mu neki od pozvanih pesnika uopšte nisu odgovorili. Mada i ta, recimo još čak »prirodna selekcija« ima svojih čari, jer je u sastavljačev lični izbor izvela dodatna pomoranja koja knjizi nipošto ne škode. Pošto iz autorovog predgo-

vora, koji knjizi daje njen pravi ton i na svojstven način govori o pitanjima koje je pokušao da predstavi i naš tekst, saznajemo da je to samo prvi deo prepiske, a da drugi, koji će obuhvatiti mlade pesnike, još priprema, imaćemo u bližjoj budućnosti pregled savremene slovenačke poezije u svetlosti izjava njihovih stvaralaca. Delo koje nije važno samo po svojoj zamisli i doslednom ostvarenju, već predstavlja i jedno od najosnovnijih razmišljanja o estetskim i idejnim tokovima u savremenoj slovenačkoj poeziji.

Sa slovenačkog preveo Vojislav Despotov

MARGARET MID: »SAZREVANJE NA SAMOI«,

»Prosveta«, Beograd 1978.

Piše: Bojan Jovanović

Krajem 1978. godine, kada je u prevodu na naš jezik objavljena njena, danas već čuvena knjiga *Sazrevanje na Samoi*, kratkom agencijskom veću preneto je da je u svojoj 76. godini Margaret Mid završila svoj život. U našoj sredini ovoj vesti nije bila posvećena odgovarajuća pažnja. Prikaz njene knjige ujedno je i prilika da se oda dužno poštovanje ovoj najznačajnijoj naučnici savremene antropologije.

Iako je rezultat prvih izučavanja, delo Margaret Mid *Sazrevanje na Samoi* prvi put objavljeno 1927, danas predstavlja već klasičnu antropološku studiju. Nakon publikovanja ovog rada, Margaret Mid je nasatvila svoja ispitivanja plemena Manue, s Admiralskih ostrva blizu Nove Gvineje, kao i izučavanja još šest plemena na Novoj Gvineji. Rezultati ovih studija objavljeni su u knjigama: *Sazrevanje na Novoj Gvineji i Seks i temperament u tri primitivna društva*. U vezi sa studijama primitivnih zajednica na Novoj Gvineji, važno je napomenuti da se nakon drugog svetskog rata Margaret Mid vratila na Novu Gvineju i ponovila svoja ispitivanja, da bi utvrdila promene koje su rat i uticaj drugih kultura mogle da ostave u tradiciji primitivnih društvenih zajednica. Ovi rezultati su objavljeni u knjizi: *Muškarac i žena. Studija spolova u svetu koji se menja*.

Mada je svoje stavove i naučne poglede oformila pod uticajem čuvenih američkih antropologa R. Benedikta, R. Louia i E. Sapiroa, koji su svoje teorijske osnove izgradili u priličnoj meri se suprotstavljajući nedovoljno elastičnim psihoanalitičkim tezama u tumačenju kulture, kao i shematičnom shvatanju muškog i ženskog karaktera i ponašanja, Midova je svoje naučno interesovanje vezala prvenstveno za probleme oformljenja i razvoja ličnosti oba pola u određenoj kulturnoj sredini. Pri ovome je uslove koje određena kultura stvara smatrala dominantnim i presudnim u razvoju i sazrevanju mladih. Njena osnovna teza je da uloga faktora koje nosi kultura u razlikovanju i stvaranju osobenosti i karakteristika polova imaju daleko veći značaj nego čisto prirodne razlike među polovima.

Podnaslovom knjige *Sazrevanje na Samoi — Psihološka studija mladeži u primitivnom društvu namenjena ljudima zapadne civilizacije* — Margaret Mid je naznačila osnovnu temu i namenu svog rada.

Međutim, osnovni problem na koji je nastojala da da odgovor sastojao se u pitanju: »Da li poremećaji koji unesrećuju naše adolescentne potiču od same prirode adolescencije, ili od civilizacije? Da li u drugačijim okolnostima adolescencija pruža drugačiju sliku?«

U prikazu razvoja mladih na Samoi, autor ove studije je posebno pažnju obratila na društvene i kulturne forme koje modeluju određen obrazac ponašanja, i koji ne stvaraju poremećaje karakteristične za period adolescencije u zapadnoj civilizaciji. Sagledavajući oblikovanje karaktera u zavisnosti od društvenih uslova određene zajednice, Margaret Mid je ustanovila da su i saznanja koja čovek stiče kao dete od izuzetne važnosti za razvoj njegovih daljih mogućnosti. Životni pogledi Samoanaca razlikuju se u tolikoj meri od naših pojmova, da se u pogledu vaspitanja dece i mogućnosti njihovog osamostaljenja koje ovo vaspitanje pruža već površna upoređenja javljaju kao sušne suprotnosti.

U pogledu shvatanja osnovnih kategorija rada, igre i škole, među decem sa Samoa i decem koja se odgajaju u skladu sa zapadnoevropskom kulturnom tradicijom, i u američkoj kulturnoj sredini, takođe postoje bitne razlike. Dok dete u našoj civilizaciji uglavnom stvara pogrešne odnose u vezi s ovim osnovnim

kategorijama, vezujući rad za odrasle, igru za zadovoljstvo, a školu za obaveze koje donose nerazumljive mevolje, dete na Samoi ovo podvajanje vrši na drugačijoj osnovi i u korist jednog pozitivnijeg sagledavanja. Shvatajući rad ne kao način za sticanje slobodnog vremena, već kao niz neophodnih poslova u cilju održavanja života, u kojima učestvuju svi članovi zajednice, i najmanje dete nalazi svoje mesto u ovim poslovima. Vreme preostalo od rada čovek i deca koriste za igru, koja ima posebno mesto u samoanskoj kulturi i koja dečijem životu daje znatno veću povezanost nego što je slučaj među decem u zapadnoevropskoj kulturi.

Što se tiče međusobnih odnosa unutar rođачke skupine između polova, treba istaći da su tabu propisi i pravila izbegavanja dodira u funkciji podvlačenja razlika između polova vršnjaka muškaraca i devojčica, naročito rigorozna počev od starosne granice oko 9. godine. Dalji razvoj mladih praćen je ovom strogom podvojenosti među polovima, tako da je ova kruta dihotomija uzrok što se među odraslima suprotnog pola ne razvijaju neke dublje emocije.

Površna osećanja koja prate adolescentni period, uz slobodu seksualnog eksperimentisanja, ne dovode do karakterističnih pubertetskih kriza i potresa poznatih među mladima zapadnog sveta, već u ovom stadijumu društvene i kulturne norme, pre svega, stvaraju uslove koji omogućuju nesmetano individualno prilagodavanje.

Prema zaključcima Margaret Mid, odsustvo autoriteta, poznavanje seksualnosti i sloboda u eksperimentisanju, uz odsustvo pritiska pred obavezom donošenja životno važnih i sudbonosnih odluka, omogućuju proces jednog drugačijeg saznavanja mladih.

Međutim, društvene okolnosti koje ona navodi kao povoljne za individualni razvoj, nisu ni u kom slučaju rezultat one »emancipatorske« linije koja nastoji da, nakon što izgradi s društvenim institucijama svoje represivne mehanizme, oslobodi čoveka njihovih uticaja. U slučaju društvene zajednice na Samoi, do stvaranja ovakvih društvenih mehanizama nije ni došlo.

Ovom prilikom valja još ukazati da je ostatak matrijarhalnosti prisutan u običaju oko rođenja prvog deteta, koji je zadržao matrikonalni karakter. Budući da je ovo redak ritual, i da će ponovni obredni značaj dete steći tek pred sklapanje braka, njegova matrikonalnost obeležava i razvojni nivo društveno priznatih modela ponašanja, koji su i u pogledu seksualne slobode devojaka do sklapanja braka zadržali potpunu toleranost.

Površna i neprodubljena osećanja u vreme slobodnog seksualnog preispitivanja, kada se vernost prema partneru meri danima a samo izuzetno nedeljama, i gde privrženost ne isključuje istovremeno i održavanje drugih veza, omogućuju vrlo brzo sticanje neophodnog iskustva. Život s mnogim ljubavnicima, a zatim brak, uobičajen je put devojke u adolescenciji koji nije praćen neugodnim krizama i potresima.

S druge strane, karakteristične devijacije koje se sreću u zapadnoj civilizaciji — impotencija, frigidnost, neuroze — gotovo da su nepoznate na Samoi. Seksualno prilagodavanje kroz slobodno eksperimentisanje, kao i okolnost da su retko oba partnera početnici u sticanju ljubavnog iskustva, ne dovodi do posledica u vidu navedenih smetnji koje imaju osnovu u drugačijem shvatanju uloge seksualnosti u periodu adolescencije.

U predgovoru ovoj knjizi, poznati američki antropolog F. Boas je istakao da ono što smatramo ponekad čovekovom prirodom ne predstavlja ništa drugo već naš otpor na ustaljene civilizacijske stege. Mada u ovom stavu možemo prepoznati i Frojdovu tezu o represivnom karakteru kulture, upravo su rezultati antropoloških istraživanja koji su nastojali da znatno šire razmotre relacije između čovekove ličnosti i njegove kulture, doprineli adekvatnijem shvatanju ovih odnosa. U temelje ovih nastojanja ugrađeno je i delo Margaret Mid. Međutim, iako se zasniva na građi od pre pola veka, koja nije odolela kasnijim promenama i mnogobrojnim uticajima koji su doveli do bitnog preobražaja samoanske narodne kulture, rezultati i razmatranja Margaret Mid na osnovu sopstvenih podataka i zapažanja imaju i danas svoju punu naučnu važnost.

Suprotstavljajući se teoriji o nepromenljivosti ljudske prirode, Margaret Mid je, možemo u zaključku reći, možda preneglasila ulogu kulture, što stvara utisak čovekove nemoći u odnosu na mogućnost da sam deluje na izgrađivanje sebe samog kroz menjanje prirode i stvaranje svoje kulture. Međutim, obojaka iskustvom u proučavanju samoanske kulture, ona s puno prava sugerira ublažavanje naših, ponekad dost krutih shema i shvatanja njihove uloge koju imaju na sazrevanje i razvoj mladih.

»polja« — časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5/II, telefon (021) 28-765

uredjuju: lazar bojanović, milan dunderski, slavko gordić, vičazoslav hronjec, dragan koković i jovan zivlak (glavni i odgovorni urednik) tehnički i likovni urednik cvetan dimovski / sekretar radmila gikić / članovi izdavačkog saveta: janoš banjai, bosiljka bojanic, cvetan dimovski, nedeljko terzić, lazar elhart, ksenija maricki gađanski, slavko mišković, julijana palfi, jordan pešić, jožef ric, miroslav štajner, milan stanić (predsednik), jovan zivlak i pero zubac / izdaje nip dnevnik, oour »redakcija dnevnik«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31. / direktor vitomir sudarski / osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine / časopis finansira SIZ kulture SAP vojvodine / rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 190 / godišnja pretplata 100 dinara, za inostranstvo dvostruko / žiro račun 65700-601-11971 nip dnevnik, oour »redakcija dnevnik«, sa naznakom za »polja« / lektor zorica stojanović / štampa »prosveta« novi sad, stevana sremca 13. / na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga.